

Retrospektíva, súčasnosť a perspektíva školstva národnostných menšín v Českej republike (Vývoj po roku 1945)

Olga Šrajerová, szmoprir@opanet.cz

ŠRAJEROVÁ, Olga. Retrospective, Present and perspective of education of national minorities in the Czech Republic (Development after 1945). Individual and Society, 2000, Vol. 3, No. 1.

The aim of this paper is to describe the development of minority education in the Czech Republic. It reflects changes in the demographic and social structure, spatial distribution, the activities of national cultural organizations and elite representatives of the minority as well as progressive integration into major Czech society and subsequent assimilation. Our research has shown that the Czech company shows great understanding and tolerance for national education. Termination of a single Slovak school in our opinion does not mean the disappearance of the Slovak minority in the Czech Republic and the consciousness of national identity among its members retains and the minority exerts its active work in the cultural sphere.

Minority education. Czech Republic. Major Czech society.

Školstvo má významnú úlohu v živote každého človeka. Plní nielen funkciu výchovno - vzdelávaciu, ale aj socializačnú, keď približuje mladej generácii normy a hodnoty panujúce v danej spoločnosti. Národnostné školstvo (školstvo národnostných menšín) okrem toho zohráva veľmi dôležitú úlohu v národnom živote každej etnickej skupiny. Napomáha udržiavať jej etnickú identitu, prostredníctvom poznatkov o histórii vlastného národa, jeho tradíciách a kultúre prispieva k formovaniu národného vedomia detí a mládeže a k upevňovaniu pocitu národnej hrdosti. Rozvíja tiež znalosti materinského jazyka a prehĺbuje tak pocit spolupatričnosti s materinským národom.

Po druhej svetovej vojne nastal na území českých krajín veľký migračný pohyb (odsun Nemcov, reemigrácia zo zahraničia, príchod Slovákov do pohraničia), ktorý prispel k zmene národnostnej štruktúry obyvateľstva, k jej výraznej homogenizácii.

Podiel českej národnosti na celkovom počte obyvateľstva činil v roku 1950 93,8% a naďalej stúpala. Podiel Nemcov z takmer tretinového zastúpenia v roku 1930 klesol v roku 1950 na menej ako 2% a ich počet sa stále znižoval emigráciou do Spolkovej republiky Nemecko a tiež v dôsledku ich faktického aj demografického starnutia. Druhou najväčšou národnostnou skupinou sa stali vďaka trvalej imigrácii a následnej reprodukcii Slováci. V oblasti Těšínska žila autochtónna skupina poľského obyvateľstva v rozmedzí 65 - 70 tisíc. Významnou etnickou skupinou, ktorá bola znovu uznaná za národnosť v roku 1990, boli a sú Rómovia. Vojnu prežilo len asi 500 českých Rómov, trvalou imigráciou zo Slovenska a vysokou mierou plodnosti ich počet stále rástol. Obyvateľov ostatných národností bol minimálny počet.

Inonárodné (rozumej nečeské) obyvateľstvo žilo disperzne na celom území českých krajín, neexistoval tu v povojnovom období okres, ktorý by bol úplne národnostne homogenný. Väčšiu koncentráciu vykazovali však len Poliaci žijúci tradične v oblasti českého Těšínska v okresoch Frýdek - Místek a Karviná.

Slovenské obyvateľstvo bolo čiastočne sústredené na Ostravsku a v hlavnom meste v Prahe, inak žilo a žije rozptýlene.

Národnostné zloženie ČR v rokoch 1950 - 1991 podľa výsledkov sčítania ľudu¹

národnosť	česká	slovenská	nemecká	poľská
1950	8343558	258025	159938	70816
1961	9023501	275997	134143	66540
1970	9270617	320998	80903	64074
1980	9733925	359370	58211	66123
1991	9770527	314877	48556	59383

Tieto faktory tj. počet a územné rozmiestnenie národnostných menšín, ako aj ich demografická štruktúra sa určitým spôsobom podpísali okrem iného aj na charaktere národnostného školstva. K tomu je treba prirátat záujem samotných národností o zachovanie a rozvoj národného vedomia a z toho plynúcu snahu o budovanie vlastného národného školstva. Vplyv na jeho vývoj po roku 1948 mala aj vládnuca komunistická ideológia: snaha prezentovať pozitívne výsledky v riešení národnostnej otázky v duchu marxizmu viedla nielen k deklarovaniu práva na vzdelávanie vo vlastnom národnom jazyku, ale aj k podpore národnostného školstva.

Objektívne príslušníkov národnostných menšín charakterizuje ich etnická, jazyková a kultúrna odlišnosť od ostatnej spoločnosti a ich subjektívna potreba túto odlišnosť uchovávať, kultivovať a rozvíjať. Po rozdelení spoločného štátneho útvaru a vzniku samostatnej ČR, vláda ČR pokladá príslušníkov národnostných menšín za neoddeliteľnú súčasť spoločnosti za jej obohacujúci prvok. Česká republika nemá zatiaľ prijatý zákon na ochranu práv národnostných menšín.²

Východiskom vlády ČR v oblasti národnostnej politiky je Koncept prístupu vlády k otázkam národnostných menšín v Českej republike, prijatý vo februári roku 1994. Zdôrazňuje sa v ňom, že vláda ČR sa vo svojej politike voči príslušníkom národnostných menšín opiera predovšetkým o Ústavu Českej republiky, Listinu základných práv a slobôd a medzinárodné právne dokumenty. Zaručuje príslušníkom národnostných menšín v súlade s právnym poriadkom ČR vyjadrovať, uchovávať a rozvíjať svoju národnostnú identitu na základe svojej individuálnej voľby. Podľa Konceptu majú príslušníci národnostných menšín v ČR zaručené právo na rozvoj vlastnej kultúry, na šírenie a prijímanie informácií v materinskom jazyku, na používanie materinského jazyka v úradnom styku, na združovanie na národnostnom princípe, ako aj právo na vzdelávanie v materinskom jazyku. Jednotlivé národnostné menšiny tieto práva využívajú podľa svojich možností.³

Vo svojom príspevku sa zameriam na vývoj nemeckého, poľského a slovenského školstva v Českej republike po roku 1945. Zložitej problematike rómskej menšiny sme v našich doterajších sociologických výskumoch nevenovali osobitnú pozornosť a preto k otázkam rómskeho školstva nemám dost podkladov.

Nemecké školstvo

Významné zníženie počtu Nemcov po roku 1945, zmenšenie kompaktnosti ich osídlenia, neúplná sociálna štruktúra (prevaha robotníckych profesií), nepriaznivá veková a pohlavná skladba (malý počet detí a prevaha žien) viedli k výrazným asimilačným tendenciám. Počet homogénnych nemeckých rodín, v ktorých predovšetkým bolo predávané ďalšej generácii vedomie etnickej spolupatričnosti, sa podstatne zmenšil. Značná časť Nemcov sa síce identifikovala s nemeckým etnikom, ale za svoju materčinu pokladala češtinu. Komunikácia v nemčine bola zatlačovaná používaním češtiny prípadne kombinovaním češtiny a nemčiny. Komunistický režim sa usiloval o politickú a názorovú „preorientáciu“, nemeckého obyvateľstva a súčasne ponúkal určitý priestor pre kultúrne vyžitie v materinskom jazyku, pochopiteľne v ideologicky usmernennej podobe. Pretože sa Nemci počas celého povojnového obdobia vzdelávali v českých školách, plná znalosť nemčiny u nich klesala. Rýchly úbytok osôb hlásiacich sa k nemeckej národnosti, pomerne rýchla asimilácia a vysoké disperzné osídlenie, ako aj nízke počty detí nemeckej národnosti v jednotlivých lokalitách, nedokázali naplniť ani stanovený základný počet pre otvorenie samostatných nemeckých tried pri českých školách, ako to umožňovala smernica Ministerstva školstva ČSR od 1. 9. 1969. Výuka nemeckého jazyka sa realizovala v tzv. skupinách - krúžkoch, ktoré okrem detí nemeckej národnosti mohli navštevovať aj české deti z národnostne zmiešaných česko - nemeckých manželstiev.⁴

V školskom roku 1988/87 napríklad pri 6 základných školách v Severočeskom kraji existovalo 13 skupín s 230 žiakmi, v Západočeskom kraji 9 skupín so 124 žiakmi. Absentujúce nemecké školstvo však nemohli tieto krúžky pochopiteľne nahradiť. Pri výskume interetnických vzťahov v oblasti severných Čiech, ktoré uskutočnil Slezský ústav v roku 1987, sa prejavil značný záujem rodičov o túto formu výuky nemčiny, ktorý však z veľkej časti nebol naplňovaný z dôvodu malého počtu detí v tej ktorej lokalite a z nedostatku kvalifikovaných učiteľov.

Na otázku o účelnosti vzdelávania nemeckých detí v nemčine odpovedali respondenti nasledovne⁵

	Česi	Nemci		
	1971	1987	1971	1987
účelné	28,8	16,7	64,8	32,2
neúčelné	55,9	60,9	19,5	40,7
nevie	16,1	22,2	15,7	27,1

Zväz Nemcov v Československu, ktorý vznikol v r. 1990, prišiel s návrhom na zriadenie bilingválnych (dvojazyčných) česko - nemeckých škôl bez rozdielu národnosti. Pretože táto myšlienka nenašla podporu na Ministerstve školstva, využil Zväz možnosť zriaďovať súkromné školy a v r. 1991 zriadil takúto školu v Prahe. Pri zápise detí sa nezistovala ich národnosť, čím sa predišlo akýmkoľvek predsudkom. Škola bola zaradená do siete škôl a dostáva určitú štátnu podporu. Pracujú v nej dvaja učitelia z kontingentu učiteľov v rámci programu „vysielanie učiteľov z Nemecka do ČR.“ Po rozdelení Československa sa stal garantom školy Zväz Nemcov regiónu Prahy a stredných Čiech. Názov školy bol zmenený z názvu Škola s vyučovacím jazykom čeština - němčina na názov Soukromá základní škola německo-českého porozumění (Private Grundschule der deutsch-tschechischen Verständigung). Škola sa zameriava na výuku nemčiny od prvej triedy 30 min. denne, od druhej triedy 4 vyučovacie hodiny týždenne, od 3. triedy 5 vyučovacích hodín týždenne a nemčina je integrovaná aj do ostatných predmetov. V roku 1998 navštevovalo školu celkom 136 žiakov.

Zväzu Nemcov sa podarilo zriadiť v Prahe aj samostatné gymnázium „První gymnázium Thomase Manna“, v Praze. Gymnázium má tri triedy a 68 žiakov. Predmety zemepis, biológia, čiastočne dejiny a matematika sú vyučované len bilingválne. Obidve školy dostávajú podporu zo Spolkovej republiky Nemecko, od bavorskej vlády aj z Rakúska.⁶

Na základe československo-nemeckej zmluvy z roku 1992 spolková vláda schválila podporu desiatich stredísk česko-nemeckého porozumenia na území ČR, ktoré sú okrem iného pokladané za kontaktné strediská Nemcov žijúcich v ČR. Sú vybavené nemeckou knižnicou, učebňou a spoločenskými miestnosťami. Väčšina z nich ponúka svojim členom kurzy nemčiny. V niektorých mestách sa uskutočňuje výuka nemčiny v materských školách (Liberec, Chomutov, Opava) aj v prvých ročníkoch základných škôl.⁷

Áká je perspektíva nemeckého školstva? Vzhľadom k malému počtu príslušníkov nemeckej menšiny, ich značnej územnej roztrieštenosti a demografickej štruktúre s malým počtom detí nepredpokladáme, žeby v ďalšom období došlo k nejakej podstatnej zmene v tejto oblasti. Dôjde zrejme k zväčšeniu počtu kurzov nemčiny, príp. vzniku ďalších bilingválnych česko-nemeckých škôl, kde budú mať svoje zastúpenie aj české deti.

Poľské školstvo

Jeho existencia je spätá s regiónom Ostravska, kde sa nachádza sieť škôl s poľským vyučovacím jazykom. Poľské školy majú svoje stále miesto v systéme školstva ČR a vošli aj do povedomia obyvateľov oblasti ako súčasť školstva národnostne zmiešaného regiónu. S meniacou sa demografickou štruktúrou poľského etnika a pod vplyvom ďalších faktorov sa mení nielen rozsah tejto siete, ale aj prístupy k tomuto školstvu, názory na primeranosť jeho rozsahu a pod.⁸

Áký bol vývoj poľského školstva v povojnovom období? Počas okupácie boli poľské školy zatvorené a poľské deti museli chodiť do škôl nemeckých. Po oslobodení bolo poľské školstvo postupne obnovované. Už v júli 1945 sa uskutočnil zápis do škôl s poľským vyučovacím jazykom a od septembra 1945 bolo v prevádzke celkom 74 obecných poľských škôl a 10 meštianskych. Otvorených bolo aj 21 poľských materských škôl a postupne boli zriadené poľské triedy aj na vybraných stredných odborných školách. Obsah výuky bol v prevažnej miere zhodný s obsahom výuky na českých školách.

Počty poľských škôl po oslobodení⁹

Školy	k 1. 9. 1947 počet	k 1. 9. 1948 počet				
škôl	tried	žiakov	škôl	tried	žiakov	
národné (obecné)						
okres Fryštát (Karviná)	20	56	2134	20	72	2344
okres Č. Těšín (Frýdek-Místek)	45	85	2803	45	92	2774
spolu	65	141	4937	65	164	5118
stredné (meštianske)						
okres Fryštát	5	24	1010	5	31	1090
okres Č. Těšín	4	29	1050	4	38	1338
spolu	9	53	2060	9	69	2428

Vývoj poľského školstva v ďalšom období bol odrazom vývoja poľského etnika, predovšetkým jeho detskej zložky. K 1. 9. 1948 bolo v prevádzke 40 poľských materských škôl, v školskom roku 1949/50 pôsobilo v okrese Český Těšín 24 materských škôl so 749 žiakmi, v okrese Karviná bolo 21 škôl s 897 deťmi a v okrese Ostrava sa nachádzali dve MŠ, v ktorých bolo umiestnených 59 deťmi. V 50. rokoch počet poľských materských škôl aj deťmi stúpala, takže v roku 1956 existovalo už 64 škôl s 2 112 deťmi. 60. roky boli v znamení zníženého prirodzeného prírastku poľského obyvateľstva a poklesu počtu materských škôl. K ich opätovnému zvýšeniu došlo v 70. rokoch, kedy boli zriaďované tiež poľské oddelenia pri českých materských školách.

Poľské materské školy¹⁰

školský rok	počet MŠ	počet oddelení	deťmi
1961/62	60	72	1831
1966/67	45	53	1303
1974/75	46	54+9(pri čes.MŠ)	1374
1979/80	47	71+9	1541
1988/89	46	62+9	1288
1992/93	43	54+9	1077

Podobnú vývojovú tendenciu, odrážajúcu zmeny demografickej štruktúry poľského etnika v ČR, zaznamenalo aj poľské základné školstvo, ako to zachytáva tabuľka.

Vývoj poľského základného školstva¹¹

školský rok	počet škôl	počet tried	počet žiakov
1950/51	81	8176	
1955/56	85	304	7983
1960/61	85	330	8561
1965/66	75	303	7980
1970/71	69	260	5920
1975/76	54	207	4700
1981/82	31	169	3835
1985/86	28 (13 úplných)	154	3694
1989/90	28	146	3355

1995/96	29	152	2617
---------	----	-----	------

Čo sa týkalo územného rozmiestnenia poľského základného školstva, v školskom roku 1995/96 sa 19 poľských ZŠ nachádzalo v okrese Frýdek-Místek a 10 škôl v okrese Karviná.

Väčšina detí poľskej národnosti navštevovala v povojnovom období poľské základné školy. Napríklad v roku 1975 z 5 195 poľských detí navštevovalo české školy len 495 detí, v roku 1985 z celkového počtu školopovinných poľských detí chodilo do českých škôl len 276 a v roku 1991 z 3 279 poľských detí navštevovalo české školy len 142 detí.

Celkovo však zaznamenalo poľské základné školstvo v sledovanom období úbytok počtu detí determinovaný už spomínaným úbytkom detskej zložky poľského etnika v ČR. Od roku 1961 do roku 1991 poklesla táto z 21% na 10,3%. Na vývoj poľského školstva mala samozrejme vplyv aj celková československá školská politika. Dotkla sa ho napríklad redukcia počtu malotriednych škôl v 70. rokoch, skrátenie výuky z 9 na 8 rokov ap. V súčasnej dobe sa aj poľského školstva dotýka transformácia školského systému ČR.

Z poľských stredných škôl má dlhoročnú, prvorepublikovú tradíciu gymnázium v Českom Těšíne. V januári 1994 bolo gymnázium rozšírené o novú prístavbu a študuje na ňom celkom 380 študentov v 11 triedach a 120 študentov v 4 triedach v Karvinej. Z ďalších poľských stredných škôl sa v školskom roku 1993/94 nachádzali v okrese Karviná Obchodná akadémia v Českom Těšíne so 123 študentami, SPŠ strojnica v Karvinej mala 116 študentov, SZŠ zemědělská v Českom Těšíne mala 50 poľských študentov a Stredná zdravotná škola v Karvinej 94 poľských študentov.

Poľské školstvo sa riadilo učebnými plánmi pre české školstvo, používali sa učebnice vytlačené v poľštine, prevažne preklady českých učebníc. Učiteľia mali výhrady najmä k obsahovej náplni učebníc dejepisu a zemepisu, pretože neposkytovali podľa ich názoru poľským žiakom možnosť vytvoriť si ucelenú predstavu o Poľsku, jeho minulosti a súčasných problémoch.

Po roku 1989 sa na Těšínsku nepodarilo vytvoriť samostatný školský úrad pre správu národnostného školstva, pozitívnym faktom bolo obnovenie Spolku poľských učiteľov a vznik Pedagogického centra pre poľské školstvo v Českom Těšíne v roku 1995. Poľské školstvo má plnú podporu poľských národnostných združení pôsobiacich v ČR: PZKO, Rady Połakow a Coexistencia - Wspólnota - Soužití., ako aj podporu organizácii z Poľska.

Poľské školstvo dosahuje veľmi dobré výsledky vo vzdelávaní poľských detí. Menší počet detí v triedach umožňuje takmer individuálny prístup učiteľov k nim, žiaci dosahujú úspechy v rôznych súťažiach a bez problémov sú prijímaní na stredné školy a rovnako študenti poľského gymnázia pokračujú úspešne v štúdiu na vysokých školách. Pozitívne možno hodnotiť aj prípravu pedagógov pre poľské školstvo, ako aj aktívny záujem rodičov o spoluprácu so školami.¹²

Perspektívy - samotní príslušníci poľskej národnostnej menšiny vykazujú zvýšený záujem o poľské školstvo. Podľa nášho posledného sociologického výskumu na Těšínsku v roku 1994 nielenže sa zastavil klesajúci trend v návštevnosti poľských škôl, ale dokonca návštevnosť oproti roku 1983 stúpila o 14,9%. (Kým v roku 1983 posielalo do poľských škôl svoje deti 49,3% Poliakov, v roku 1994 to bolo už 64,2%). Rast záujmu rodičov o poľské školy je podmienený dobrými vzdelávacími podmienkami v poľských školách, individuálnym prístupom, bezproblémovým prijímaním na stredné školy a určitú úlohu, predovšetkým v menších obciach, zohráva aj spoločenská kontrola zo strany ostatných poľských spoluobčanov. Pozitívny dopad na rast záujmu o poľské školstvo majú aj aktivity poľských kultúrnych organizácií v ČR, najmä PZKO, ktoré má rozšírenú sieť svojich organizácií a sleduje potencionálnych poľských žiakov prakticky od narodenia.¹³

Celkom opodstatnene môžeme teda konštatovať, že poľské školstvo má pozitívne predpoklady pre zachovanie a ďalší rozvoj.

Slovenské školstvo

S rastúcim počtom slovenského obyvateľstva v českých krajinách spojených s povojnovou migráciou Slovákov do českého pohraničia a do priemyslových oblastí boli spojené aj prvé pokusy o výuku v slovenčine viažúce sa k druhej polovici 40. rokov. Záujem o výuku slovenčiny prejavovali predovšetkým slovenskí reemigranti navrátiť sa z cudziny. Zaviesť výuku slovenčiny do niektorých škôl sa síce nepodarilo, na Sokolovsku však vzniklo niekoľko krúžkov slovenského jazyka, ktoré viedli českí učiteľia

pôsobiaci v medzivojnovom období na Slovensku. Tieto aktivity ale v polovici 50. rokov zanikli.¹⁴

História vlastného slovenského školstva siaha do roku 1956, kedy vďaka iniciatíve rodičov slovenských detí boli najskôr otvorené dve slovenské triedy a od 1. septembra 1958 sa začalo vyučovať v samostatnej slovenskej škole. Záujem o výuku v národnom jazyku u Slovákov pozvoľna stúpala a kulminoval v školskom roku 1971/72, kedy existovali už dve školy s vyučovacím jazykom slovenským a navštevovalo ich celkom 1349 detí. Vývoj slovenského školstva ukazuje tabuľka.

školský rok	počet škôl	počet tried	počet detí
1956/57	1	2	46
1959/60	1	11	221
1965/66	1	25	783
1970/71	2	46	1297
1975/76	2	42	1122
1981/82	2	19	503
1983/84	1	15	379
1985/86	1	13	281
1988/89	1	9	211
1995/96	1		78
1999/2000	1		28

Po roku 1969 vznikli snahy zaistiť slovenským deťom výuku v slovenčine aj v Havířove, Třinci a v Ostrave, narazili však na nedostatočný záujem rodičov, rovnako ako slovenské triedy na gymnáziu v Karvinej a nemali preto dlhé trvanie.¹⁵

Malý záujem slovenských rodičov o zriadenie slovenskej školy v Prahe vykázala anketa, ktorú medzi nimi zorganizoval v roku 1969 Miestny odbor Matice slovenskej. Hoci podľa štatistických údajov Ministerstva školstva žilo v jednotlivých pražských obvodoch v uvedenom roku celkom 1 050 žiakov slovenskej národnosti, slovenskí rodičia uprednostňovali výuku slovenčiny ako nepovinného predmetu a zriadenie krúžkov slovenského jazyka na niektorých pražských školách. V školskom roku 1969/70 vzniklo v Prahe celkom 11 krúžkov slovenčiny a v nasledujúcom školskom roku ich tam pôsobilo 8 a navštevovalo ich celkom 93 slovenských žiakov.¹⁶

V súvislosti so slovenským školstvom treba spomenúť, že v Karvinej existovala aj slovenská materská škola. V školskom roku 1970/71 bolo v jej troch triedach zapísaných 87 detí a v školskom roku 1989/90 sa tam nachádzala jedna trieda MŠ s 25 deťmi.

Prvá slovenská základná škola v Karvinej sa hneď od svojho vzniku stala významným centrom kultúrneho života tamojších Slovákov. Vznikol pri nej napr. ochotnícky divadelný súbor Detvan, medzi deťmi pôsobil súbor Kriváň, Združenie rodičov zabezpečovalo vystúpenia divadelných súborov zo Slovenska, staralo sa o dovoz tlače pre jej predplatiteľov, šírilo medzi Slovákami slovenské knihy a z jeho radov vyšiel aj podnet na založenie Miestneho odboru Matice slovenskej. Tento vznikol na jeseň 1968 a patril k najaktívnejším a najdlhšie činným v ČR.

Rozvoj slovenského školstva trval do polovice 70. rokov, odkedy pozorujeme jeho zostupnú tendenciu, čo viedlo k zániku druhej slovenskej školy a aj počty žiakov jedinej slovenskej školy stále klesali a prebiehajúci školský rok 1999/2000 je posledným rokom jej existencie. Dnes má škola iba 28 žiakov a z toho len jedinú prváčku. Neúspešne skončil aj pokus o založenie slovenského gymnázia v Prahe, s ktorým prišlo v uplynulých rokoch Fórum slovenských aktivít a Obec Slovákov v ČR, narazil však na malý záujem slovenských rodičov.

Príčina tohto stavu súvisela so zhoršovaním vekovej skladby Slovákov, s poklesom detskej zložky: kým v roku 1961 tvorili deti vo veku 0 - 14 rokov 33,4% celkovej slovenskej populácie, v roku 1980 to bolo 14,5% a v roku 1991 len 8,6%. Úbytok bol spôsobený nielen nízkym prirodzeným prírastkom, ale aj postupujúcou asimiláciou, prechylom detí predovšetkým zo zmiešaných česko-slovenských rodín k českej národnosti. Určitú úlohu v tomto procese hral aj ten fakt, že na slovenskej škole sa až do roku 1995 nevyučovala čeština, ani ako nepovinný predmet a slovenské deti mali s ňou problémy pri ďalšom štúdiu

na českých stredných školách..

V priebehu rokov sa tiež zmenšovala imigrácia Slovákov do českých krajín. Deti starousadlých Slovákov dorástli do dospelého veku a u tretej generácie Slovákov, ktorí sa už narodili v Česku, sa prejavovali silné asimilačné tendencie. Tieto faktory vplývali na to, že deti Slovákov chodia prevažne do českých škôl. Z nášho výskumu v roku 1994 na Těšínsku je zrejмый pokles záujmu Slovákov o národnostné školstvo. Kým ešte v roku 1967 si tretina Slovákov v sledovanej oblasti priala poslať svoje deti do slovenskej školy, v roku 1973 to bola už len štvrtina a v roku 1994 klesol počet záujemcov o slovenské školstvo v radoch slovenských respondentov na 17,2%. Nepochybne sa pod tento fakt podpísalo aj rozdelenie spoločného štátu a rozhodnutie Slovákov zostať natrvalo v ČR.

Avizovaný zánik jedinej slovenskej školy v ČR však podľa V. Skalského, podpredsedu Slovensko-českého klubu v ČR, neznamená, že sa slovenské deti nechcú venovať v škole slovenčine, slovenskej literatúre a slovenským reáliam. To však môže podľa neho vyriešiť zavedenie rozšírenej výučby týchto predmetov na vybraných českých základných školách v miestach veľkej koncentrácie Slovákov a ešte dôležitejšie je, aby sa aspoň v určitej miere vrátila slovenčina, literatúra a reálie tohoto Čechom najbližšieho národa do osnov a učebníc v českom školstve vôbec.¹⁷

Záverom môžeme konštatovať, že vývoj menšinového školstva v Českej republike je determinovaný nielen vývojom, ktorým prechádza celá spoločnosť, ale predovšetkým vývojom, ktorým prechádzajú samotné národnostné menšiny. Odrážajú sa v ňom zmeny ich demografickej aj sociálnej štruktúry, územného rozmiestnenia, aktivity národnostných kultúrnych organizácií aj jednotlivcov predstaviteľov elít danej menšiny, ako aj postupujúcej integrácie do majoritnej českej spoločnosti a následnej asimilácie.

Podľa našich výskumov česká spoločnosť prejavuje veľké pochopenie a toleranciu pre národnostné školstvo. So stavom svojho školstva sú, až na malé výhrady, spokojní Poliaci a plne využívajú možnosť vzdelávania svojich detí v materinskom jazyku na základných aj stredných školách. K určitému oživeniu dochádza vo vzdelávaní detí v nemčine, vznikajú dvojazyčné nemecké školy a krúžky nemeckého jazyka, ktoré navštevujú aj české deti. Vzhľadom k súčasnej demografickej situácii nemeckej menšiny nepredpokladáme vznik nemeckého školstva. Zložitá je situácia slovenského školstva, kde záujem Slovákov o výuku v národnom jazyku klesá, a preto by stálo za úvahu využiť pri získavaní základných jazykových znalostí slovenčiny aspoň krúžky slovenského jazyka. Zánik jedinej slovenskej školy však, podľa nášho názoru, neznamená zánik slovenskej menšiny v ČR, vedomie národnej príslušnosti u jej príslušníkov zostáva zachované a menšina vykazuje svoju aktívnu činnosť v kultúrnej sfére najmä v Prahe, kde je koncentrovaná jej intelektuálna elita.

Poznámky

¹ L. FIALOVÁ, Národnostní skladba obyvatelstva České republiky podle okresů v letech 1950 -1990. Slezský sborník 92, 1994, s. 254 - 269.

² Na príprave zákona na ochranu práv národnostných menšín sa však intenzívne pracuje. Zmocnenec vlády ČR pre ľudské práva a predseda Rady pre národnosti Petr Uhl pripravil vecný návrh zákona, v súčasnosti prebieha diskusia a návrh zákona má byť predložený vláde ČR v januári 2000.

³ H. FRÍSTENSKÁ, A. Sulitka, Průvodce právy příslušníků národnostních menšín v České republice. Praha, DAS 1994.

⁴ E. MALÁ, Názory obyvatel Severočeského regionu na vzdělávání slovenských a německých dětí v mateřském jazyku. in Slezský sborník 91, 1993, s. 99 -113.

⁵ Vývoj a postavení národností v Československé socialistické republice. Expertizní materiál na základě řešení hlavního úkolu SPZV IX-9-2. Opava, Košice 1989, s. 36 - 77

⁶ W. PIVERKA, Problematika školství německé národnosti v ČR, s konkrétními dopady na Prahu. in sborník Praha a národnosti. Odbor školství mládeže a tělovýchovy Magistrátu hl.m. Prahy, Praha 1998, s. 51 - 52.

⁷ A. GÖTZE, Německá menšina v České republice po roce 1989. in I. Gabal editor, Menšiny v ČR a sousedních zemích z perspektivy integrace České republiky do Evropské unie. Praha 1999, s. 93 - 104.

⁸ Vo všetkých sociologických výskumoch interetnických vzťahov, ktoré Slezský ústav doteraz realizoval sa národnostnému školstvu venovala primeraná pozornosť. Predmetom výskumov bol záujem respondentov o využívanie národnostného školstva pre vzdelávanie svojich detí, skutočná dochádzka do škôl a pranie rodičov, názory na účelnosť národnostného školstva, jeho kvalitatívne aj kvantitatívne zabezpečenie. Komparáciou výsledkov opakovaných výskumov bol získaný prehľad o vývoji postojov Čechov, Slovákov a Poliakov k tejto problematike. V Slezskom sborníku aj v interných publikáciách SÚ vyšli samostatné články a studie. Prehľad výskumov viz v článku G. Sokolová, Ohlédnutí za třiceti lety sociologických výzkumů Slezského ústavu v Opavě. Slezský sborník 96, 1994, s. 285 - 296.

-
- ⁹ Zemský archív Opava, fond KNV Ostrava, kart. č. 2523, Budování Ostravského kraje. Ostrava
- ¹⁰ Z. JASIŃSKI, Školství. in: K.D. Kadłubiec a kol., Polská národní menšina na Těšínsku v České republice. Ostravská univerzita, Ostrava 1997, s. 184 - 213.
- ¹¹ Štatistiky národnostného školstva za jednotlivé roky.
- ¹² Pre dokreslenie súčasného stavu odcitujem dve novinové zprávy z posledného obdobia: Koncom júna 1999 bola pre malý počet poľských detí zrušená samostatná základná škola s poľským vyučovacím jazykom v Bohumíne, ktorá tam existovala od roku 1907 a nahradila ju trieda spadajúca pod ZŠ v Dolnej Lutyni. Moravskoslezský den 29. 6. 1999, 20. 9. 1999 otvorili nákladom 1 mil. korún novú moderne vybavenú základnú školu s poľským vyučovacím jazykom v Hnojníku, Moravskoslezský den 21. 9. 1999
- ¹³ O. ŠRAJEROVÁ, Národnostné školstvo na Těšínsku. (Z výsledkov sociologického výskumu v roku 1994). Slezský sborník 94, 1996, s. 142 - 157
- ¹⁴ H. NOSKOVÁ, Čeští a slovenští novoosídlenci na Sokolovsku a místní německé obyvatelstvo po roce 1945. in Český lid 78, 1991, č.2, s. 113.
- ¹⁵ O. ŠRAJEROVÁ, Národnostné školstvo c.d. s. 148.
- ¹⁶ Matica slovenská Praha 1969 - 1971, MO MS Praha 1972, s. 19 - 21.
- ¹⁷ V. SKALSKÝ, Koniec a možno začiatok. Pravda 24. 9. 1999.